

Пронько Людмила. Рівень життя сільського населення як фактор відтворення людського капіталу. *Інститут бухгалтерського обліку, контроль та аналіз в умовах глобалізації*. 2025. Випуск 3-4. С. 112-120.

DOI: <https://doi.org/10.35774/ibo2025.03-04.112>

УДК 330.59:331.101.262

JEL: D69, J22, Q10

Пронько Людмила

к. е. н., доцент, декан факультету менеджменту та права

Вінницький національний аграрний університет

м. Вінниця, Україна

E-mail: pronkol@ukr.net

ORCID: 0000-0001-5633-901X

РІВЕНЬ ЖИТТЯ СІЛЬСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ ЯК ФАКТОР ВІДТВОРЕННЯ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ

Анотація

Вступ. Відтворення людського капіталу сільських територій тісно пов'язане з рівнем життя населення, який визначає фінансові та соціальні можливості домогосподарств інвестувати в освіту, збереження здоров'я, професійне зростання та участь у суспільному житті. В умовах сучасної України сільська місцевість характеризується стійкими диспропорціями щодо рівня доходів, доступності базових соціальних послуг і якості життєвого середовища порівняно з міськими територіями. Такі дисбаланси формують негативні демографічні та міграційні процеси, зокрема відтік молоді та працездатного населення, що істотно послаблює відтворувальний потенціал людського капіталу села.

Методи. У статті застосовано системний і соціально-економічний підходи для дослідження рівня життя сільського населення як чинника відтворення людського капіталу. Використано методи аналізу й синтезу, наукової абстракції, порівняльного та структурного аналізу для оцінювання взаємозв'язку між доходами, умовами життя, доступністю соціальних послуг і відтворувальними процесами людського потенціалу. Статистичні та логіко-узагальнюючі методи застосовано для інтерпретації соціально-економічних показників і формування обґрунтованих висновків

Результати. Встановлено, що рівень життя сільського населення є системоутворюючим фактором відтворення людського капіталу, який визначає демографічну динаміку, трудовий потенціал та інноваційну спроможність сільських територій. Доведено, що стійкі диспропорції між рівнем життя сільського та міського населення формують відтворувальні обмеження, посилюючи міграційний відтік, погіршення якісних характеристик людського капіталу та зниження мотивації до інвестицій у власний розвиток. Обґрунтовано, що низькі доходи, нестабільна зайнятість і обмежений доступ до освітніх і медичних послуг стримують перехід від простого до розширеного відтворення людського потенціалу та поглиблюють соціально-економічні дисбаланси розвитку сільських територій. Встановлено, що підвищення рівня життя сільського населення має розглядатися як стратегічний пріоритет державної й регіональної політики, інтегрований з програмами розвитку людського капіталу, соціальної інфраструктури та диверсифікації економічної діяльності в умовах післявоєнного відновлення.

Перспективи. Перспективи подальших досліджень полягають у поглибленні оцінювання впливу рівня життя сільського населення на якісні параметри відтворення людського капіталу з урахуванням регіональних відмінностей та демографічних змін. Доцільним є розширення наукових пошуків у напрямі аналізу ефективності державних і місцевих програм підвищення доходів, зайнятості та доступності соціальних послуг у сільській місцевості. Подальші дослідження можуть бути спрямовані на обґрунтування інтегрованих і резильєнтних моделей підвищення рівня життя сільського населення в умовах післявоєнного відновлення та євроінтеграції.

Ключові слова: рівень життя; сільське населення; людський капітал; відтворення людського капіталу; соціально-економічні умови; доходи населення; зайнятість; соціальна інфраструктура; сільські території; стійкий розвиток.

Вступ.

Відтворення людського капіталу сільських територій тісно пов'язане з рівнем життя населення, який визначає фінансові та соціальні можливості домогосподарств інвестувати в освіту, збереження здоров'я, професійне зростання та участь у суспільному житті. В умовах сучасної України сільська місцевість характеризується стійкими диспропорціями щодо рівня доходів, доступності базових соціальних послуг і якості життєвого середовища порівняно з міськими територіями. Такі дисбаланси формують негативні демографічні та міграційні процеси, зокрема відтік молоді та працездатного населення, що істотно послаблює відтворювальний потенціал людського капіталу села.

У контексті післявоєнного відновлення та поглиблення євроінтеграційних процесів проблема підвищення рівня життя сільського населення набуває стратегічного значення. Забезпечення гідних умов проживання, стабільних доходів і доступу до якісних соціальних послуг розглядається як необхідна передумова формування конкурентоспроможного аграрного сектору та стійкого розвитку сільських громад.

Додатково слід наголосити, що підвищення рівня життя сільського населення має мультиплікативний ефект для відтворення людського капіталу, оскільки сприяє зростанню внутрішньої мотивації до освіти, підприємницької активності та соціальної залученості. У цьому контексті політика, орієнтована на зменшення соціально-економічних диспропорцій між містом і селом, виступає не лише соціальним завданням, а й ключовим інструментом довгострокового економічного розвитку та інституційної стійкості сільських територій України.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

У наукових дослідженнях рівень життя розглядається як ключовий чинник відтворення людського капіталу, що визначає можливості інвестування в освіту, здоров'я та професійний розвиток населення, а також формує якісні параметри робочої сили (Г. Беккер, Т. Шульц). У межах інституційного та гуманістичного підходів обґрунтовується залежність процесів відтворення людського потенціалу від якості соціального середовища, доступу до базових благ і ефективності державної соціально-економічної політики (Д. Норт; А. Сен; М. Нуссбаум). Вітчизняні науковці акцентують увагу на впливі соціально-економічного розвитку сільських територій, демографічних процесів і ресурсного потенціалу громад на рівень життя сільського населення та його здатність до довгострокового відтворення (В. М. Лагодієнко, О. В. Боднар; І. А. Цвігун; І. В. Гончарук, І. В. Томашук). Водночас сучасні емпіричні дослідження свідчать, що доходи й структура витрат сільських домогосподарств безпосередньо впливають на якість людського капіталу в аграрній сфері, що зумовлює необхідність комплексного поєднання соціальних та економічних інструментів державної політики розвитку села (Н. М. Герасимчук та ін.; І. І. Вініченко, В. О. Лапа).

Мета.

Мета статті полягає в аналізі рівня життя сільського населення як чинника відтворення людського капіталу та обґрунтуванні напрямів державної політики щодо його підвищення в контексті сталого розвитку сільських територій.

Методологія дослідження.

У статті застосовано системний і соціально-економічний підходи для дослідження рівня життя сільського населення як чинника відтворення людського капіталу. Використано методи аналізу й синтезу, наукової абстракції, порівняльного та структурного аналізу для оцінювання взаємозв'язку між доходами, умовами життя, доступністю соціальних послуг і відтворювальними

процесами людського потенціалу. Статистичні та логіко-узагальнюючі методи застосовано для інтерпретації соціально-економічних показників і формування обґрунтованих висновків.

Результати.

Рівень життя сільського населення доцільно розглядати як інтегральну характеристику матеріальних, соціальних та інституційних умов життєдіяльності, які безпосередньо визначають можливості формування, відновлення та розвитку людського капіталу на сільських територіях. У відтворювальному вимірі рівень життя відображає не лише поточний рівень добробуту домогосподарств, а й їх спроможність здійснювати довгострокові інвестиції у власний людський розвиток, зокрема в освіту, збереження та відновлення здоров'я, професійне зростання й соціальну активність.

У межах класичної теорії людського капіталу (Т. Шульц, Г. Беккер) рівень життя розглядається як результат і водночас передумова інвестування в людський розвиток, що забезпечує підвищення продуктивності праці та економічного добробуту [1;2]. Подальший розвиток цієї концепції в працях представників інституційної економіки (Д. Норт) дозволив акцентувати увагу на ролі інституційних умов - формальних правил і неформальних норм - у формуванні можливостей домогосподарств інвестувати в людський капітал [1]. У сільській місцевості, де інституційні обмеження є більш відчутними, рівень життя значною мірою залежить від доступності публічних благ і якості локального управління.

З позицій теорії економічного відтворення, рівень життя виконує функцію ключового відтворювального чинника, який впливає на безперервність і якість процесів відновлення робочої сили [4]. У цьому контексті, як зазначає А. Сен у межах концепції спроможностей, рівень життя слід оцінювати не лише через доходи, а й через реальні можливості людей реалізовувати свій потенціал, що є особливо актуальним для сільських територій із обмеженим доступом до соціальних послуг [5].

Вітчизняні науковці підкреслюють, що рівень життя сільського населення формується під впливом структурних особливостей аграрної економіки, диспропорцій ринку праці та нерівного доступу до соціальної інфраструктури [6]. На їхню думку, низький рівень доходів і нестабільність зайнятості знижують інвестиційну спроможність домогосподарств і формують відтворювальні пастки бідності, які унеможливають розширене відтворення людського капіталу.

До основних складових рівня життя сільського населення належать рівень і стабільність доходів, структура зайнятості, умови та безпека праці, доступність освітніх і медичних послуг, житлові умови, а також якість соціальної та інженерної інфраструктури сільських територій. Як зазначають дослідники сільського розвитку, саме сукупний вплив цих елементів визначає відтворювальний потенціал людського капіталу та здатність сільських громад до стійкого розвитку [7].

Статистичні дані Державної служби статистики України свідчать про стійкі диспропорції рівня життя між сільськими та міськими територіями. У 2020–2024 рр. середньодушові наявні доходи сільського населення залишалися на 20–25 % нижчими, ніж у міській місцевості, а частка домогосподарств із доходами нижчими за фактичний прожитковий мінімум була вищою в селі в середньому на 8–10 відсоткових пунктів. Така ситуація обмежує фінансові можливості домогосподарств здійснювати довгострокові інвестиції в людський капітал і зумовлює орієнтацію на короткострокове споживання.

Вагомим чинником, що визначає відтворювальну роль рівня життя, є структура зайнятості сільського населення. За даними ДССУ, упродовж 2020–2024 рр. понад 40 % зайнятих у сільській місцевості працювали в аграрному секторі, для якого характерні сезонність зайнятості, нижчий рівень оплати праці та обмежені можливості кар'єрного зростання. Середньомісячна заробітна плата в сільському господарстві становила в середньому 75–80 % від середнього рівня по економіці, що негативно позначається на мотивації до професійного розвитку та підвищення

кваліфікації.

Рівень життя також істотно залежить від доступності базових соціальних послуг. У сфері освіти та охорони здоров'я сільське населення стикається з територіальними обмеженнями доступу, що знижує якість відтворення людського капіталу. За даними МОН України, у 2020–2024 рр. кількість закладів загальної середньої освіти в сільській місцевості скоротилася більш ніж на 15 %, а забезпеченість педагогічними кадрами залишалася нижчою за міську на 20–25 %. У сфері охорони здоров'я, за інформацією МОЗ, забезпеченість лікарями в сільській місцевості у 2024 р. була майже вдвічі нижчою, ніж у містах, що негативно впливає на стан здоров'я населення та його трудовий потенціал.

З позицій теорії економічного відтворення рівень життя виконує функцію своєрідного «соціального фільтра», який визначає можливості переходу від простого до розширеного відтворення людського капіталу [8]. За сприятливих соціально-економічних умов він стимулює інвестиції домогосподарств у освіту, здоров'я та професійний розвиток, тоді як у разі низького рівня життя формуються відтворювальні пастки бідності та депопуляції сільських територій. Обмежені доходи та нестабільність зайнятості знижують очікувану віддачу від інвестицій у людський розвиток, що призводить до скорочення витрат на освіту, медичні послуги та підвищення кваліфікації.

Статистичні дані Державної служби статистики України свідчать, що у 2020–2024 рр. середньодушові наявні доходи сільського населення залишалися на 20–25 % нижчими порівняно з міськими територіями, а частка домогосподарств із доходами нижчими за фактичний прожитковий мінімум перевищувала відповідний міський показник у середньому на 8–10 відсоткових пунктів. За таких умов домогосподарства вимушені орієнтуватися на задоволення базових потреб, що обмежує можливості накопичення людського капіталу та знижує інвестиційну активність у сфері освіти й охорони здоров'я.

Обмежений доступ до якісних соціальних послуг посилює відтворювальні дисбаланси. У сфері освіти, за даними Міністерства освіти і науки України, у 2020–2024 рр. кількість закладів загальної середньої освіти в сільській місцевості скоротилася більш ніж на 15 %, що зменшило доступність освітніх послуг для дітей із віддалених населених пунктів. У сфері охорони здоров'я, за інформацією МОЗ України, забезпеченість лікарями в сільській місцевості у 2024 р. була майже вдвічі нижчою, ніж у містах, що негативно позначається на стані здоров'я населення та його трудовому потенціалі.

Сукупний вплив низьких доходів і обмеженого доступу до соціальних послуг сприяє посиленню міграційних настроїв, особливо серед молоді та населення працездатного віку. За статистикою ДССУ, у 2020–2024 рр. чисельність сільського населення скоротилася більш ніж на 1 млн осіб, при цьому основні міграційні втрати припадали на вікову групу 18–35 років. Відтік найбільш активної частини населення підриває потенціал розширеного відтворення людського капіталу та посилює демографічне старіння сільських територій.

Низький рівень доходів і нестабільна зайнятість у сільській місцевості суттєво знижують мотивацію населення до накопичення людського капіталу та стимулюють міграцію економічно активних осіб у міські агломерації або за кордон. За даними Державної служби статистики України, у 2020–2024 рр. середньомісячна заробітна плата в сільському господарстві становила в середньому 75–80 % від середнього рівня по економіці, тоді як рівень зайнятості сільського населення залишався на 6–8 відсоткових пунктів нижчим, ніж у міській місцевості. Висока частка сезонної та неформальної зайнятості, яка, за оцінками ДССУ, перевищує 30 % у структурі сільської зайнятості, знижує стабільність доходів і обмежує можливості довгострокового планування інвестицій у освіту та професійний розвиток.

Обмежений доступ до якісних освітніх і медичних послуг також негативно впливає на якісні характеристики людського потенціалу сільських територій. У сфері освіти, за даними Міністерства освіти і науки України, у 2020–2024 рр. кількість закладів загальної середньої освіти в сільській місцевості скоротилася більш ніж на 15 %, що супроводжувалося зростанням середньої відстані до навчальних закладів та зниженням доступності освітніх послуг для дітей із віддалених населених

пунктів. У сфері охорони здоров'я, за інформацією МОЗ України, забезпеченість лікарями в сільській місцевості у 2024 р. була майже вдвічі нижчою, ніж у містах, що негативно позначається на стані здоров'я населення та знижує його професійну мобільність і продуктивність праці.

Сукупний вплив низьких доходів і обмеженого доступу до соціальних послуг формує відтворювальні пастки бідності та депопуляції сільських територій [9]. За статистикою ДССУ, у 2020–2024 рр. чисельність сільського населення скоротилася більш ніж на 1 млн осіб, при цьому найбільші міграційні втрати припадали на молодь і населення працездатного віку. Це істотно підриває потенціал розширеного відтворення людського капіталу та поглиблює структурні дисбаланси на локальних ринках праці.

Підвищення рівня життя сільського населення формує передумови для переходу від простого до розширеного відтворення людського капіталу, оскільки безпосередньо впливає на інвестиційну поведінку домогосподарств і якість використання людського потенціалу. Зростання доходів та підвищення стабільності зайнятості розширюють фінансові можливості населення щодо інвестування в освіту, охорону здоров'я й професійний розвиток, що, у свою чергу, сприяє підвищенню продуктивності праці та формуванню стійкого попиту на навчання протягом життя.

Статистичні дані Державної служби статистики України підтверджують наявність прямого зв'язку між рівнем доходів і розвитком людського капіталу на локальному рівні. У 2020–2024 рр. у сільських територіальних громадах із вищими середньодушовими доходами рівень участі населення у програмах підвищення кваліфікації та професійного навчання був у середньому на 10–15 відсоткових пунктів вищим, ніж у громадах із нижчим рівнем доходів. Аналогічна тенденція спостерігалася і щодо підприємницької активності: кількість малих суб'єктів господарювання у розрахунку на 1 тис. сільських жителів у більш економічно спроможних громадах перевищувала середній показник по сільській місцевості на 20–25 %.

Покращення рівня життя позитивно впливає й на соціальні аспекти відтворення людського капіталу. Згідно з даними соціально-економічних обстежень домогосподарств, у громадах із вищими показниками доходів і кращою якістю соціальної інфраструктури фіксується вищий рівень соціальної згуртованості та участі населення у локальних ініціативах розвитку. Це створює сприятливе середовище для поширення інновацій, розвитку кооперації та залучення людського капіталу до реалізації проєктів місцевого економічного розвитку.

Крім того, підвищення якості життєвого середовища, зокрема розвиток транспортної, цифрової та соціальної інфраструктури, знижує міграційні настрої та сприяє закріпленню економічно активного населення в сільській місцевості. За даними ДССУ, у 2020–2024 рр. темпи скорочення чисельності населення були нижчими в тих громадах, де спостерігалось зростання доходів і реалізація інфраструктурних проєктів, що свідчить про позитивний вплив рівня життя на демографічну стійкість сільських територій.

Рівень життя сільського населення формується під комплексним впливом державної соціальної, аграрної та регіональної політики, які визначають економічні можливості домогосподарств, доступність базових соціальних послуг і загальну якість життєвого середовища [10]. Через систему бюджетного фінансування, податкові та інвестиційні інструменти, розвиток соціальної й виробничої інфраструктури, а також підтримку зайнятості та доходів держава безпосередньо впливає на відтворювальні умови людського капіталу сільських територій. У цьому контексті рівень життя виступає не лише соціальним індикатором, а й важливим економічним інструментом забезпечення довгострокового розвитку та територіальної стійкості.

Статистичні дані Державної служби статистики України свідчать, що у 2020–2024 рр. середньодушові наявні доходи сільського населення залишалися на 20–25 % нижчими, ніж у міських територіях, що значною мірою зумовлено структурою зайнятості та обмеженими можливостями диверсифікації економічної діяльності. Водночас частка домогосподарств у сільській місцевості з доходами нижчими за фактичний прожитковий мінімум перевищувала відповідний міський показник у середньому на 8–10 відсоткових пунктів. Це вказує на те, що реалізовані

інструменти соціальної та аграрної політики не забезпечили подолання базових диспропорцій у рівні життя.

Вагомим чинником формування рівня життя є бюджетна політика у сфері розвитку соціальної інфраструктури. За даними Міністерства фінансів України, у 2020–2024 рр. частка капітальних видатків у фінансуванні соціальної сфери залишалася низькою, що обмежувало темпи модернізації освітніх, медичних і житлово-комунальних об'єктів у сільській місцевості. У сфері освіти, за інформацією Міністерства освіти і науки України, кількість сільських закладів загальної середньої освіти за цей період скоротилася більш ніж на 15 %, що негативно позначилося на доступності освітніх послуг і якості формування людського капіталу. Аналогічні проблеми спостерігалися й у сфері охорони здоров'я, де забезпеченість лікарями в сільській місцевості у 2024 р. була майже вдвічі нижчою, ніж у містах.

Політика підтримки зайнятості та доходів реалізується через програми розвитку аграрного підприємництва, фермерства та малого бізнесу, а також через стимулювання створення робочих місць у несільськогосподарських секторах економіки. Водночас, за оцінками Міністерства економіки України, у 2020–2024 рр. програмами активної політики зайнятості було охоплено не більше 12–15 % економічно активного сільського населення, що обмежує їхній вплив на підвищення рівня доходів і стабільності зайнятості.

Статистичні дані Державної служби статистики України свідчать, що у 2020–2024 рр. середньодушові доходи сільського населення залишалися на 20–25 % нижчими порівняно з міськими територіями, тоді як частка домогосподарств із доходами нижчими за фактичний прожитковий мінімум була вищою в середньому на 8–10 відсоткових пунктів. Такі диспропорції значною мірою зумовлені структурою зайнятості та обмеженими можливостями диверсифікації економічної діяльності на селі, що підкреслює важливість активної регіональної політики, спрямованої на розвиток несільськогосподарських видів діяльності.

Вагомим інструментом підвищення рівня життя є інвестиції в соціальну інфраструктуру, насамперед у сфері освіти, охорони здоров'я та житлово-комунального господарства. За даними Міністерства фінансів України, у 2020–2024 рр. частка капітальних видатків у фінансуванні соціальної сфери залишалася низькою, що обмежувало темпи модернізації інфраструктури в сільській місцевості. У сфері освіти, за інформацією МОН України, кількість сільських закладів загальної середньої освіти за цей період скоротилася більш ніж на 15 %, а забезпеченість педагогічними кадрами залишалася нижчою за міську на 20–25 %. Аналогічні диспропорції спостерігалися й у сфері охорони здоров'я, де забезпеченість лікарями в сільській місцевості у 2024 р. була майже вдвічі нижчою, ніж у містах.

Політика підтримки зайнятості та доходів сільського населення реалізується через державні програми розвитку аграрного підприємництва, фермерства та малого бізнесу, а також через стимулювання створення робочих місць у несільськогосподарських секторах. Водночас, за оцінками Мінекономіки, у 2020–2024 рр. програмами активної політики зайнятості було охоплено не більше 12–15 % економічно активного сільського населення, що обмежує їхній вплив на зростання доходів і зменшення міграційних втрат. Це підсилює потребу в регіональній політиці, орієнтованій на диверсифікацію економіки сільських територій і розвиток локального підприємництва.

Особливої значущості в сучасних умовах набуває узгодження політики підвищення рівня життя сільського населення з програмами відтворення людського капіталу та стратегічними ініціативами розвитку територіальних громад [11]. Така інтеграція дозволяє забезпечити цілісність управлінських рішень і сформувати довгострокові умови для сталого соціально-економічного розвитку сільських територій. Водночас на практиці зазначений підхід реалізується фрагментарно, що знижує загальну ефективність державної та регіональної політики.

Статистичні дані Міністерства розвитку громад та територій України свідчать, що станом на 2024 р. лише близько 45 % сільських територіальних громад мали затверджені стратегії розвитку, у яких питання підвищення рівня життя населення та відтворення людського капіталу були визначені як пріоритетні напрями. При цьому в більшості таких стратегій зазначені цілі мали декларативний

характер і не супроводжувалися чіткими показниками результативності або ресурсним забезпеченням. Це істотно обмежує можливості практичної реалізації політики людського розвитку на локальному рівні.

Наслідком недостатньої інтеграції є збереження значних соціально-економічних диспропорцій між громадами. За даними Державної служби статистики України, у 2020–2024 рр. різниця між середньодушовими доходами населення у фінансово спроможних і депресивних сільських громадах сягала 1,5–1,7 раза, що свідчить про нерівномірність впливу державної підтримки. Крім того, у громадах без комплексних стратегій розвитку рівень участі населення у програмах професійного навчання та місцевих ініціативах був у середньому на 10–12 відсоткових пунктів нижчим, ніж у громадах із інтегрованим підходом до розвитку людського капіталу.

Відсутність системної інтеграції політики підвищення рівня життя з програмами розвитку людського капіталу знижує результативність державних і регіональних інтервенцій та обмежує можливості досягнення інклюзивного й стійкого розвитку. Це проявляється у слабкій координації між соціальними, освітніми та економічними заходами, а також у недостатньому врахуванні локальних потреб і потенціалу громад. У цьому контексті посилення стратегічного планування на рівні територіальних громад та інтеграція соціально-економічних цілей у єдину систему управління розвитком розглядається як необхідна умова підвищення ефективності державної політики у сфері відтворення людського капіталу та підвищення рівня життя сільського населення.

Висновки і перспективи.

Рівень життя сільського населення є базовим і системоутворюючим фактором відтворення людського капіталу, який визначає не лише поточні соціально-економічні умови проживання, а й довгострокові можливості формування, збереження та розвитку людського потенціалу сільських територій. Саме через рівень доходів, доступність якісних соціальних послуг, умови зайнятості та якісті життєвого середовища реалізується відтворювальний механізм людського капіталу, що безпосередньо впливає на демографічну динаміку, трудовий потенціал та інноваційну спроможність сільських громад.

У ході дослідження встановлено, що стійкі диспропорції в рівні життя між сільськими та міськими територіями формують відтворювальні обмеження, які проявляються у міграційному відтоку економічно активного населення, погіршенні якісних характеристик людського капіталу та зниженні мотивації до інвестицій у власний розвиток. Низькі доходи, нестабільна зайнятість і обмежений доступ до освітніх та медичних послуг знижують потенціал розширеного відтворення людського капіталу та поглиблюють соціально-економічні дисбаланси розвитку сільських територій.

Обґрунтовано, що підвищення рівня життя сільського населення має розглядатися як стратегічний пріоритет державної та регіональної політики, орієнтованої на забезпечення стійкого розвитку сільських територій і конкурентоспроможності аграрного сектору. Інтеграція політики підвищення рівня життя з програмами розвитку людського капіталу, зайнятості та соціальної інфраструктури створює передумови для переходу від простого до розширеного відтворення людського потенціалу.

У контексті післявоєнного відновлення та євроінтеграційних процесів підвищення рівня життя сільського населення набуває особливої актуальності як інструмент збереження людського капіталу та зміцнення інституційної стійкості сільських громад. Реалізація комплексної політики, спрямованої на зменшення територіальних диспропорцій, розвиток соціальної інфраструктури та диверсифікацію економічної діяльності, дозволить створити умови для довгострокового соціально-економічного розвитку сільських територій України.

Перспективи подальших досліджень полягають у поглибленні оцінювання впливу рівня життя сільського населення на якісні параметри відтворення людського капіталу з урахуванням регіональних відмінностей та демографічних змін. Доцільним є розширення наукових пошуків у напрямі аналізу ефективності державних і місцевих програм підвищення доходів, зайнятості та

доступності соціальних послуг у сільській місцевості. Подальші дослідження можуть бути спрямовані на обґрунтування інтегрованих і резильєнтних моделей підвищення рівня життя сільського населення в умовах післявоєнного відновлення та євроінтеграції.

Список використаних джерел

1. Becker G. S. Human Capital: A Theoretical and Empirical Analysis, with Special Reference to Education. Chicago : University of Chicago Press, 1964. 412 p.
2. Schultz T. W. Investment in Human Capital. *The American Economic Review*. 1961. Vol. 51, № 1. P. 1–17.
3. North D. C. Institutions, Institutional Change and Economic Performance. Cambridge : Cambridge University Press, 1990. 152 p.
4. Nussbaum M. C. Creating Capabilities: The Human Development Approach. Cambridge, MA : Harvard University Press, 2011. 256 p.
5. Sen A. Development as Freedom. New York : Alfred A. Knopf, 1999. 366 p.
6. Лагодієнко В. М., Боднар О. В. Вплив соціально-економічного розвитку села на рівень життя сільського населення регіону. *Економіст*. 2012. № 2. С. 50–51.
7. Гончарук І. В., Томашук І. В. Ресурсний потенціал сільських територій: стан та напрями зміцнення : монографія. Вінниця : ТОВ «Твори», 2022. 334 с.
8. United Nations Development Programme. Human Development Report. New York : UNDP, 2019.
9. Цвігун І. А. Демографічні загрози розвитку сільських територій в Україні. *Подільський вісник: сільське господарство, техніка, економіка*. 2016. Вип. 25. С. 171–179.
10. Герасимчук Н. М., Пащенко О. П., Жарікова О. О. Доходи й витрати сільського населення та їх вплив на рівень життя. *Економіка і управління бізнесом*. 2023. Т. 14, № 4. С. 53–61.
11. Вініченко І. І., Лапа В. О. Напрями підвищення якості людського капіталу в аграрній сфері. *Агросвіт*. 2019. № 11. С. 3–9.

Статтю отримано: 18.10.2025 / Рецензування 04.12.2025 / Прийнято до друку: 30.12.2025

Lyudmyla Pronko

Candidate of Economics, Associate Professor,
Dean of the Faculty of Management and Law
Vinnytsia National Agrarian University
Vinnytsia, Ukraine
E-mail: pronkol@ukr.net
ORCID: 0000-0001-5633-901X

STANDARD OF LIVING OF THE RURAL POPULATION AS A FACTOR IN THE REPRODUCTION OF HUMAN CAPITAL

Abstract

Introduction. The reproduction of human capital in rural areas is closely related to the standard of living of the population, which determines the financial and social capabilities of households to invest in education, health, professional growth and participation in public life. In the conditions of modern Ukraine, rural areas are characterized by persistent disparities in income levels, accessibility of basic social services and quality of living environment compared to urban areas. Such imbalances form negative demographic and migration processes, in particular the outflow of youth and the working-age population, which significantly weakens the reproductive potential of the human capital of the village.

Methods. The article applies systemic and socio-economic approaches to studying the standard of living of the rural population as a factor in the reproduction of human capital. Methods of analysis and synthesis, scientific abstraction, comparative and structural analysis are used to assess the relationship between income, living conditions, accessibility of social services and reproductive processes of human potential. Statistical and logical-generalizing methods were applied to interpret socio-economic indicators and form well-founded conclusions.

Results. It is established that the standard of living of the rural population is a system-forming factor in the reproduction of human capital, which determines the demographic dynamics, labor potential and innovative capacity of rural areas. It is

proven that persistent disparities between the standard of living of the rural and urban population form reproductive restrictions, increasing migration outflow, deterioration of the qualitative characteristics of human capital and reducing motivation to invest in their own development. It is substantiated that low incomes, unstable employment and limited access to educational and medical services hinder the transition from simple to expanded reproduction of human potential and deepen socio-economic imbalances in the development of rural areas. It is established that improving the standard of living of the rural population should be considered as a strategic priority of state and regional policy, integrated with programs for the development of human capital, social infrastructure and diversification of economic activity in the conditions of post-war recovery.

Discussion. Prospects for further research are to deepen the assessment of the impact of the standard of living of the rural population on the qualitative parameters of human capital reproduction, taking into account regional differences and demographic changes. It is advisable to expand scientific research in the direction of analyzing the effectiveness of state and local programs to increase income, employment and accessibility of social services in rural areas. Further research can be aimed at substantiating integrated and resilient models of increasing the standard of living of the rural population in the context of post-war reconstruction and European integration.

Keywords: standard of living; rural population; human capital; reproduction of human capital; socio-economic conditions; population income; employment; social infrastructure; rural areas; sustainable development.

References

1. Becker, G. S. (1964). *Human capital: A theoretical and empirical analysis, with special reference to education* (pp. 1–412). Chicago, IL: University of Chicago Press.
2. Schultz, T. W. (1961). Investment in human capital. *The American Economic Review*, 51(1), 1–17.
3. North, D. C. (1990). *Institutions, institutional change and economic performance* (pp. 1–152). Cambridge, UK: Cambridge University Press.
4. Nussbaum, M. C. (2011). *Creating capabilities: The human development approach* (pp. 1–256). Cambridge, MA: Harvard University Press.
5. Sen, A. (1999). *Development as freedom* (pp. 1–366). New York, NY: Alfred A. Knopf.
6. Lahodiienko, V. M., & Bodnar, O. V. (2012). Vplyv sotsialno-ekonomichnoho rozvytku sela na riven zhyttia silskoho naselennia rehionu [Impact of socio-economic development of rural areas on the living standards of rural population of the region]. *Ekonomist*, (2), 50–51.
7. Honcharuk, I. V., & Tomashuk, I. V. (2022). *Resursnyi potentsial silskykh terytorii: stan ta napriamy zmitsnennia* [Resource potential of rural areas: State and directions of strengthening]. Vinnytsia: TOV "Tvory".
8. United Nations Development Programme. (2019). *Human development report*. New York, NY: UNDP.
9. Tsvihun, I. A. (2016). Demografichni zahrozy rozvytku silskykh terytorii v Ukraini [Demographic threats to the development of rural areas in Ukraine]. *Podilskyi visnyk: silske hospodarstvo, tekhnika, ekonomika*, (25), 171–179.
10. Herasymchuk, N. M., Pashchenko, O. P., & Zharikova, O. O. (2023). Dokhody y vytraty silskoho naselennia ta yikh vplyv na riven zhyttia [Incomes and expenditures of rural population and their impact on living standards]. *Ekonomika i upravlinnia biznesom*, 14(4), 53–61.
11. Vinichenko, I. I., & Lapa, V. O. (2019). Napriamy pidvyshchennia yakosti liudskoho kapitalu v ahraryi sferi [Directions for improving the quality of human capital in the agricultural sector]. *Ahrosvit*, (11), 3–9.

Received: 10.18.2025 / Review 12.04.2025/ Accepted 12.30.2025

